

## Література

1. П.И. Люблинский. Свобода личности в уголовном процессе. С.-Пет., Сенатская типография.-1906г.,701с.
2. И.Я. Фойницкий. О вознаграждении невинно к суду уголовному привлекаемых. С.-Пет., Типография правительствующего сената.,1884г.,110с.
3. Н. Лазаревский. Ответственность за убытки, причиненные должностными лицами». Догматическое исследование. С.-Пет. Тип.Спб «Слово».-1905г., С.511-513
4. П.И. Люблинский. Указ.раб.,С.648-649.
5. Т.А. Алмазова. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда. Дисс.к-та юрид.наук.- М.,2001.С.94-97
6. О.В. Каплина. Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України: Автореферат дисертації канд.наук.- Х.,1998.-С.11
7. А. Бущенко, М. Мінаєв, М. Романов. Проти катувань. Українське законодавство та практика в світлі стандартів КПК.- Х.,2007. –С.24.

### ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

*Кваша Валерія Михайлівна,  
студентка 4-го курсу юридичного факультету  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка*

Головним обов'язком діяльності держави є забезпечення прав і свобод людини, у тому числі дітей, серед яких є право на безпечне дитинство при достатньому життєвому рівні, право на опіку та піклування, виховання з боку батьків, або осіб, що їх замінюють, охорону здоров'я та лікування, відпочинок, доступ до безоплатної повної загальної середньої освіти, право на справедливий судовий розгляд із забезпеченням права на захист на всіх стадіях кримінального процесу та цивільних прав.

Проблема зі станом злочинності серед підлітків, що існує сьогодні в Україні, кризові явища у соціальній та економічних сферах зумовлюють необхідність посилення соціального захисту дітей, визначення пріоритетних напрямів у цій важливій роботі, одним з яких є увага до дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

Сучасне життя вимагає від держави запровадження нової більш прогресивної системи соціальної реабілітації дітей, які вчинили злочин, оскільки неповнолітні правопорушники можуть бути резервом злочинності у майбутньому.

Міжнародна і вітчизняна практика свідчить, що запровадження ювенальної юстиції є важливим чинником позитивного впливу на суспільство.

Ювенальна юстиція – це система правосуддя стосовно неповнолітніх громадян віком до 18 років, центральним елементом якого є суд у справах неповнолітніх.

Намагання захистити дітей (особливо молодшого віку) від кримінального покарання є стійкою специфічною рисою ювенальної юстиції.

Уже в пам'ятці римського права - Законах XII таблиць - з'явився термін «пом'якшення покарань». У процесі розвитку системи здійснення судочинства щодо

---

неповнолітніх з'явилися поняття «вік кримінальної відповідальності», «пом'якшене покарання, виправдане неповноліттям», дій «без розуміння», що звільняють неповнолітнього від кримінальної відповідальності і покарання.

Правовий акт, у якому було постановлено утворити перший у світі ювенальний суд («чиказький», або «іллинойський»), - Закон штату Іллинойс (США) від 2 липня 1899 р. - був спрямований на врятування дітей, що опинилися в небезпечному для їхнього життя і здоров'я середовищі (на вулиці, без даху над головою, без батьківського захисту та піклування). Такі підлітки-правопорушники в цьому Законі розглядалися насамперед як жертви названих негативних умов. Слід зазначити, що ефективність перших ювенальних судів у США, на їхній батьківщині, була настільки великою, що у Європі їх проголосили «американським дивом». Сьогодні існує декілька ефективно працюючих моделей ювенальної юстиції –англо-американська, континентальна, скандинавська. За загальним правилом вони діють на підставі окремих законодавчих актів про судоустрій і процедуру в органах ювенальної юстиції. Так, у США такою основою є федеральний Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974 рік), у Великій Британії - серія законів про дітей та молодь (видається з 1908 року), у Польщі – Закон про процедуру розгляду справ неповнолітніх (1982 рік), у Канаді Акт кримінальної юстиції щодо неповнолітніх (1982 рік). Активно проходить розробка російської системи ювенальної юстиції, зокрема, розроблено проект федерального закону «Об основах системы ювенальной юстиции в Российской Федерации». Достатньо прозорою і вмотивованою є Нідерландська система ювенальної юстиції. Основними ключовими елементами цієї системи є: ювенальний суддя, ювенальний прокурор, ювенальний адвокат, Рада з захисту дітей при Міністерстві юстиції Нідерландів (займається підготовкою соціально-психологічної характеристики правопорушника, наданням відповідної інформації ювенальному судді, а також наглядом за дотриманням прав дитини в кримінальному процесі).

Основні принципи міжнародної ювенальної юстиції :

- цінність особистості неповнолітнього, який постав перед судом;
- активне використання в судовому провадженні у справах неповнолітніх даних, отриманих судом від спеціалізованих допоміжних юридичних та соціальних служб;
- посилення охоронної функції суду по відношенню до неповнолітніх (підвищений судовий захист дитини у якості потерпілого, підсудного чи засудженого шляхом мотивованого закриття судового засідання у справах про злочини неповнолітніх або злочинні посягання на них, зменшення розміру покарання по факту неповноліття, перевага виховного впливу перед примусовими заходами);
- спеціальна підготовка суддів у справах неповнолітніх;
- спрощений порядок судочинства по відношенню до неповнолітніх.

За останні роки в Україні проблема запровадження елементів ювенальної юстиції в українське судочинство набула значної актуальності, принаймні на рівні широкого інформаційного розголосу та підготовки кадрів ювенальної юстиції з числа суддів. Наявність різних позицій та підходів з приводу правосуддя для дітей призводить до того, що на сьогодні основне питання у цій сфері полягає вже не в тому, чи бути в Україні «дитячий» юстиції, а в тому, якою їй бути. Позитивним зрушенням є, хоч і повільна, але доволі стійка, трансформація системи правосуддя від превалювання каральної моделі правосуддя до реституційної та реінтеграційної

---

моделей. У законодавстві вже зроблені кроки щодо втілення у життя прогресивних положень міжнародно-правових актів. Діють Закон «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про попередження насильства в сім'ї». Разом з тим, очевидним є неповнота законодавства. Згідно зі ст.55 Конституції України «права та свободи людини та громадянина захищаються судом.» Ця норма встановлює пріоритетність судового захисту прав і свобод людини і громадянина. Разом із тим, Закон України «Про охорону дитинства» встановлює принципово інший пріоритетний ряд у сфері захисту прав дитини. Згідно зі ст.10 названого Закону «дитина вправі особисто звернутись до органу опіки та піклування, у службу у справах дітей, інші уповноважені органи за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів», а ст.3 встановлює державні гарантії рівного доступу до безплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту прав дитини. Не заперечую необхідності запропонованих законом засобів, але їх все ж таки не достатньо для повноцінного захисту прав дитини. Більше того, вони вступають у колізію з конституційним принципом захисту прав людини, згідно з яким центральним елементом у цій справі є суд. У Кримінальному Кодексі України розділ XV присвячено виключно особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, де, як види покарань, зазначені громадські та виправні роботи, звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: до неповнолітніх осіб може бути повною мірою застосовано звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК), у зв'язку з примиренням з потерпілим (ст. 46 цього Кодексу). Крім того, у КК наведено особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб.

Неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК). Результат примирення може засвідчити, що неповнолітній здатен (не здатен) виправитися без застосування покарання.

Передумовою звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 97 КК є вчинення вперше злочину невеликої тяжкості особою, яка на час вчинення цього злочину і на час прийняття судом рішення про її звільнення від кримінальної відповідальності не досягла 18 років. Підставою для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності також може бути висновок суду про те, що виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання. Неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання (ч. 1 ст. 105 КК). Як «шире розкаяння», так і «подальша бездоганна поведінка» можуть бути наслідком примирення.

Але, на жаль, незважаючи на існування правових положень у національному законодавстві, в Україні відсутні спеціалізовані суди у справах неповнолітніх та судді, які спеціалізуються на веденні справ неповнолітніх. Вражає надто велика різниця у часі між затриманням та повідомленням про це сімей затриманих, а також між затриманням і можливістю побачитись з суддею (72 години) та часом досудового розслідування (18 місяців). Треба наголосити й на тому, що самі виконавці – працівники органів внутрішніх справ – не готові до нововведень. І саму реалізацію нововведень слід визнати незадовільною. Важливим також є питання соціальної адаптації, тобто створення умов, які робили б дитину менш вразливою, дозволяли б їй протистояти

---

різнорідним ситуаціям, в тому числі й таким, що сприяють вчиненню злочинів та рецидивам. Верховним Судом України прийнято ряд важливих Постанов Пленумів ВСУ, спрямованих на удосконалення системи правосуддя щодо неповнолітніх. Наприклад: «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність», «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх». Слід зазначити позитивний вплив цих Постанов на впровадження міжнародних стандартів ювенальної юстиції, зокрема:

- посилення кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх до злочинної діяльності;
- застосування різних підходів до неповнолітніх і дорослих у судовому процесі;
- приділення більшої уваги до підготовки соціально-психологічної характеристики неповнолітнього правопорушника;
- підвищення ролі відновлюючого правосуддя;
- поглиблення співпраці з громадськими організаціями.

Так, в Україні ще не існує ювенальних судів. Разом з тим Законом України «Про органи і служби у справах дітей» (стаття 6) визначено, що судові справи стосовно неповнолітніх розглядаються спеціально уповноваженими на те суддями (складом суддів) за участю представників служб у справах дітей, крім випадків, передбачених законом.

Також, Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 затверджена «Концепція реформування кримінальної юстиції України», якою, зокрема, передбачено розвиток ювенальної юстиції - спеціалізованої системи правосуддя для неповнолітніх. Зокрема, Концепція містить положення про те, що «необхідно розробити спеціальні процедури ювенальної юстиції, що дасть змогу враховувати права та інтереси неповнолітніх. Кримінальні справи, в яких обвинуваченими є неповнолітні особи, мають розглядатися судом колегіально, за участю народних засідателів або присяжних.»

Отже, на сьогодні законодавчі передумови для створення ювенальної юстиції в Україні вже існують. Наступним кроком, на мою думку, має бути прийняття Концепції розвитку ювенальної юстиції в Україні (проект розроблений у 2005 році), яка має бути зваженим науково-обґрунтованим та практично-орієнтованим документом комплексного характеру, що враховує норми міжнародного права, зразки найкращої інноваційної вітчизняної та зарубіжної практики.

У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення ролі держави як надавача суспільних послуг та гаранта дотримання прав неповнолітніх громадян за будь-яких обставин, реформування системи судочинства у справах дітей, відповідних змін національного законодавства у бік гуманізації засобів реагування на суспільно-небезпечну поведінку дітей, які потрапили у складну життєву ситуацію, що призвела до конфлікту із законом.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 2009. - №30.
2. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. // Кодекси України. У 3 кн. Офіційне видання. Книга третя.— К.: Юрінком Інтер, 2009.
3. Закон України „ Про охорону дитинства” від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради. – 2008. - N 33.

4. Закон України „Про органи і служби у справах дітей” від 24.01.1995 № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 2008. - N 41.

5. Концепція реформування кримінальної юстиції України / затв. Указом Президента України № 311/2008 від 8. 04.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/7703.html>

6. Федеральный закон «Об основах системы ювенальной юстиции» / за ред: А.С.Автономов, д.ю.н., Н.Л.Хананашвили [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://detirossii.ru/12973.php>

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2: Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність // Право України. – 2008. – № 16

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 N 5: Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх // Право України. – 2009. – № 6.

9. В.Д.Бринцев. Законодавчі та організаційно-правові засади розбудови системи ювенальної юстиції в Україні. Збірник. Ювенальна юстиція України: проблеми створення. Законодавча база, коментарі. Судова практика. Харків.»Право»2004 р.;

10. У.Ковна. Ювенальна юстиція: історичний досвід. Вісник львівського університету **Серія** юридична, 2004 р. вип.40.

*Науковий керівник – Крижанівський В. В., канд. юрид. наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка.*

## РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

*Ковальчук Наталія Романівна,  
студентка 3-го курсу юридичного факультету  
Тернопільського національного економічного університету*

Становлення і розвиток молодого української держави нерозривно пов'язані з процесом створення нової законодавчої бази захисту прав і свобод людини. З моменту прийняття Конституції України у 1996 р. у нашій державі розпочалися величезні перетворення, що стосуються всіх сфер життєдіяльності людини. Однією із найважливіших сфер є взаємовідносини держави і громадянина, а саме забезпечення прав і свобод особистості. В українському суспільстві розпочинає формуватися демократична правосвідомість і система правовідносин, заснованих на ідеях поваги до людської гідності, визнання та захисту основних прав і свобод особистості, пріоритету загальнолюдських цінностей та ідеалів. Принцип презумпції невинуватості є одним із основних принципів нашої держави, правосуддя, який виступає як гарант права на свободу слова, на свободу переконань і вільне їх вираження.

Однією із основних вимог кримінально-процесуального законодавства є те, що жоден невинний не повинен бути покараний (ст. 2 КПК). Якщо є сумніви у вининенні конкретною особою злочину, то слідчий, прокурор, суд повинні керуватися правилом про тлумачення непереконливих сумнівів на користь обвинуваченого. Презумпція невинуватості являється не підсумком накопичених фактів і життєвого досвіду, а однією із основних вимог правосуддя. Сьогодні дане питання є досить